

stabilimus; tum etiam ex his paucis, quia nempe movet corpus, ac corporis partes virtute sua sistit, aut motas dirigit, ac distrahit se a consideratione molestæ alicujus corporis partis impressionis, et ad alia consideranda objecta se ipsum applicat, etiam incorporea atque sublimia, in quorum contemplatione ita quandoque defixum manet ut, quæ in corpore fiunt, ne quidem intelligat. Hæc sane ab organico corpore, fluidisque per hoc discurrentibus omnino istud diversum exhibent. Accedit etiam istud idem principium cogitans concipere commode posse non exigere organicum corpus atque extensum quodcumque; ipso vera existente, quod quidem satis aperte ostendit esse rem a corpore et materia omnino diversam. Cum vero omnes cognitæ per operationes proprietates indivisibile illud esse demonstrent, atque incorporeum, jure meritoque pro spirituali substantia habetur. His præmissis, paucis ostendemus; primum, Deum ab hominibus cultum exigere; deinde præcepta, quibus ii ad certa officia obligantur, præscribere; ac demum, spe præmiorum, ac metu etiam alterius vitæ immortalis suppliciorum ad officia præstanda compellere. Sit itaque

Proposita prima.

Homines Deum colere tenentur.

86. Nota. Cultus nomine actionem intelligimus, quæ intuitu alterius excellentiæ suscipiatur, sive per quam alterius excellentiam testemur. Debitus Deo cultus actio quælibet est, per quam ipsius excellentiam, et prærogativas testificari debemus. Cultus, vel internus est, vel externus; ille internis actibus continetur, quibus amore, fide, spe, aliisque internis mentis actibus bonitatem, aliasque Dei perfectiones testificamur, ac debita reverentia, et honore Deum prosequimur; alter vero, actus illos complectitur quibus exterius hujusmodi venerationem significamus. Externus cultus vel privatus est, quo quisque privatus homo debito Deum honore glorificat; vel publicus, quo scilicet homines conjunctis votis, publico in loco, ac veluti communi societatis nomine Deum venerantur et colunt.

(87. Dem. ergo propositio. Homo tenetur Deum colere, si ei debeat summum amorem, summam servitutem, summum obsequium. At hæc omnia Deo debet homo; per summam enim Dei sapientiam homo natura sua constitutus est propensus ad amandum bonum sibi propositum, et ad testandum per servitutem, et gratos animi sensus dominium, atque suscepta beneficia, et per obsequium, et cultum præstantissimam intelligentis naturæ excellentiam: nam natura sua ad bonum amandum fertur, ad gratum animum exhibendum ei, a quo beneficia receperit, ad ei serviendum, cujus dominio subsit, atque ad testandum cultu aliquo mirabilem alterius prærogativam et excellentiam. Ergo cum Deus per rationem homini se manifestet, ut summum bonum, summum ab ipso amorem exposcit; cum se ostendat

ut supremum Dominum vitæ, functionumque hominis, obsequia illa exigit, per quæ hujusmodi supremum dominium testetur; cum denique infinitam excellentiam suam demonstret, cujus consideratio per admirationem, quæ sequitur in adorationem, homines quodammodo rapit, summum obsequium postulat.

(88. At inquit, Deus sibi sufficientissimus est, ideoque nil voluptatis et utilitatis capere ex creaturis potest. Nil ergo ab ipsis exigit.

Etsi Deus sibi sufficientissimus sit, tamen libertate, ac summa sapientia sua rationalem creaturam condidit, atque ita hanc regit, ut hæc ignorare ipsum non possit. Vult ergo, ut ipsum agnoscat, et ut fateatur rem omnium auctorem rectoremque esse. Quorsum enim sua cura hanc in sui cognitionem duceret, nisi vellet, ut eum agnosceret et fateretur? Deinde per hujusmodi cognitionem se summum bonum esse demonstrat, ac per inditum naturæ sensum hominem monet, summum bonum summe amari oportere. Quorsum vero id, nisi ut ostendat debitum ei esse summum amorem? Rursum per eandem cognitionem se homini repræsentat, ut supremum Dominum omnium rerum, ac etiam singularum hominis actionum. Cur vero ita se exhibet, nisi ut homo cum in se, tum in omnibus actionibus suis eam servitutem ostendat, quæ supremo ipsius dominio respondeat? Denique eadem cognitione, ut infinite perfectus, ut potentissimus, omniscius et immensus repræsentatur. Intelligi autem nullo modo potest, cur ita se nobis exhibeat, nisi velit, ut cultu et honore ipsius excellentiam prosequamur, ut in dubiis et adversis ad ipsius potentiam confugiamus, atque in ipsa spem omnem præsidii nostri collocemus. Non alios sane divinæ sapientiæ fines fingere possumus.

(89. Præterea religionem, non ut sibi, sed ut nobis bonam atque utilem exigit et imperat. Homo enim natura sua felicitatem expetit, atque hujusmodi desiderium ad felicitatem quoque futuræ immortalis vitæ protenditur, ut infra probabimus. Cum vero errori obnoxius sit, regula ei præscribenda a divina sapientia fuit, qua tuto in hujusmodi felicitatem dirigeretur: neque enim ab infinita sapientia finis proponi potuit homini, quin media ei designarentur ad hujusmodi finis consecutionem necessaria. Regula autem hujusmodi officii continetur, quibus religio constat, ut paulo infra ostendemus.

(90. Non solum internus, et privatus cultus Deo debitus est, sed etiam externus et publicus. Per cultum enim testari quoque debemus supremum Dei dominium atque suscepta beneficia. Ergo cum Dei dominium etiam in corpus nostrum ejusque partes sese extendat, corpus etiam, ejusque actus in Dei obsequium exercere tenemur; id vero fit per externum cultum. Deinde cum beneficia Dei plura experiatur ipsa hominum societas, et cum plura sint dono Dei civili societati concessa, facile patet, etiam ipsam societatem

teneri ad Deum communem creatorem ac bonorum largitorem palam ac publice, et conjunctis votis colendum. Ergo etiam publicus cultus Deo debitus est.

Propositio secunda.

Existit lex naturæ, quæ hominis officia præscribit erga Deum, erga se ipsum et erga alios homines.

(91. Dem. Lex naturæ est ordinatio pro communi hominum bono a recta ratione præscripta per quam a Deo actiones nonnullæ præcipiuntur, aliæ velantur, propositis præmiis atque suppliciis. Atqui lex hujusmodi existit. Nam homo Dei providentia gubernatur; sicut ergo vita ipsius animalis per mechanicas leges regitur, ita ipsius vita rationalis per leges rationis regulari debet; alioquin actiones creaturæ rationalis divina providentia non regerentur. Atqui leges ad regendas liberas actiones promulgatæ et cognitæ esse debent, alioquin essent inutiles; ergo per usum rationis homini manifestantur, dum homo, cognito fine, nempe felicitate, quam appetit, ad media attendit, quæ pro hac comparanda, ratio ipsi suppeditat. Rem paucis ostendam per singula hominum officia discurrendo. Homo per intimum sensum se infirmum, atque ita imbecillum sentit, ut se ad perfectam beatitudinem comparandam omnino insufficientem agnoscat. Recta autem ratio Deum esse demonstrat infinitum, sapientissimum, beneficentissimum ac potentissimum, qui nostri sollicitus sit, qui juvare nos possit, ac beatos esse velit; atque hunc propitium nobis fieri oportere per amorem, per obsequium, per preces, ac debitum honorem et cultum. Hinc vero patet, quæ ratione officia erga Deum media sint a divina Providentia præscripta ad felicitatem comparandam. Rursus homo, dum se ipsum considerat, illico intelligit, se non ab ipso existere, sed Dei actione, eaque conservari atque regi. Ergo agnoscat, necesse est, se non esse vitæ suæ membrorumque Dominum, sed Deum; ideoque non posse, quin in Deum injuriosus sit, se ipsum occidere, ac mutilare, vel ea negligere, quæ ad propriam perfectionem pertinent. Nam quilibet homo considerari debet veluti Dei opus, cujus conservatio atque perfectio, rationi a divina providentia homini concessæ commissa sit. Ita ergo homo erga seipsum se gerere debet, ut quæ ad perficiendum tum corpus, tum animum necessaria sunt, ex divinæ Providentiæ præscripto inquirere ac adhibere debeat. Ad corpus, partium integritas, et bona valetudo; ad animam vero, tum scientia eorum, quæ ad rite vivendum necessaria sunt, tum religionis ac virtutum exercitium pertinent.

(92. Denique homo spectari potest in ordine ad alios homines. Natura sua ad societatem ineundam ferri, negavit nuper impius Hobbesius, qui homines natura invicem inimicos, atque in statu belli positos finxit, et solo metu ne ab aliis perderentur coactos civilem societatem iniisse. Sed putidum

commentum facile refellimus, si animadvertamus, inter animantia solum hominem sermone præditum a natura esse, cujus extra societatem nullus est usus, homines ita a natura in lucem mitti ut extra societatem vivere non possint, ac inditum a natura amorem habere, quo se mutuo amant, et ad societatem ineundam trahuntur. Stabilita propensione ad societatem cum aliis ineundam, facile intelligere est, tranquillam ac beatam vitam in societate exoptare. Hoc vero cognito fine, facile principales leges intelligimus, quas divina providentia per usum rationis demonstrat, veluti media ad illam felicitatem necessaria. Nam ad id necessarium est, ne homo aliis faciat, quæ sibi fieri non vult, alioquin ita cum ipso alii se gererent, sicque pax et tranquillitas nulla foret. Hinc autem sequitur, pacta servanda, neminem lædendum, damna compensanda, ac suum cuique tribuendum fore. Item mutuum inter homines amor, ac mutua voluntas aliis beneficiendi necessaria est. Existit ergo naturæ lex per rationem promulgata, quod quidem aliis quoque argumentis comprobari adversus atheos posset; scilicet, ex generali omnium consensione; ex sensu justi et iniqui omnium animis a natura insito, et ex ipsa conscientia, quæ vel ipsos improbos ob iniqua scelera damnat, ac recte facta commendat. Sed quæ dicta sunt, satis videntur. Qui plura desiderat, videat Ant. Genuens., t. IV *Metaph.*, et auctorem, *Princ. relig. natur. et revel.*

Propositio tertia.

Vita hominis hujus mortalis conditionis limitibus circumscripta non est, sed præmia, atque supplicia post mortem supersunt a supremo judice tribuenda.

(93. Dem. Omnes cognitæ gentes, etiam extra societatem civilem positæ atque silvestres, futurum hominis statum agnoscunt, et credere semper, in quo justis præmiis, improbis vero a supremo rectore supplicia tribuenda sint, ut ex indubiis monumentis a Cl. Patuzzi demonstratur c. 9, *De fut. impior. statu*. At communis humani generis persuasio non aliunde oriri potest; et plura sunt, quæ perspicue ostendunt, naturæ vocem esse, quæ in omnibus clamat, futurum Dei judicium esse, quo homini in alia vita præmia, vel supplicia decernenda sint. Homo enim, dum rationis dictata audit, non potest non intelligere, se a Deo legibus gubernari, quibus præmia atque supplicia respondere debeant, ut ex dictis constat. Perspicue autem cognoscit, non ita bona in hac mortali vita distribui, ut virtutes præmio compensentur ac vitia puniantur supplicio: cum scelestos plerumque homines videat bonis abundare, ac voluptatibus, represso etiam quandoque interno conscientiæ stimulo, liberrime frui; justos vero miseros, ac passim eorum miseriam improborum malitia auctam. Hinc vero agnoscat necesse est, futuram superesse vitam, in qua homo supremo gubernatori rationem reddat

suorum operum; et in qua præmia atque supplicia divinæ Sapientiæ legibus respondentia distribuuntur; cum, hæc sublata, supremum morale Dei in homines imperium divinæ sapientiæ atque iustitiæ nullo modo respondeat. Præterea rem ita se habere natura ipsa intimo sensu declarat. Mitto conscientiæ laniatus, qui ex metu futuri Dei iudicii improbos homines excruciant. Explorata res est, hominum cuique inditum a natura esse felicitatis amorem. Propria autem experientia compertum nobis est, bonis hujus vitæ desiderium hujusmodi non expleri, sed potius augeri, ut perspicue in philosophia ostenditur. Ergo per hujusmodi amorem ad bonum iis longe præstantius tendimus, quod non nisi in futura vita obtineri possit. Cum enim amor ille inditus nobis sit a sapientissimo Deo, qui nostri curam gerit, inutilis esse non potest: expleri ergo quandoque debet: non in hac, ergo in futura vita. Quod quidem magis magisque comprobatur ex eo, quod hujusmodi amori quoddam immortalitatis desiderium conjunctum sit longe ab eo diversum, quo corporis conservationem cupimus: istud enim belluis quoque commune est, ac eo magis quam in hominibus vehementius quod iis stupidiore sint, illud vero eo vividius atque ferventius est, quo magis excultus sit animus: quis vero fingat indita a Deo desideria esse, quæ nunquam expleri queant? Hac enim ratione longe præstantior esset eura, quam de belluis habet, quorum appetitibus præsto bona sunt, quibus expleantur.

94. Denique natura ipsa animi immortalis est; mors enim a nobis nulla alia ratione concipitur, quam per divisionem et separationem partium, quæ ante interitum jungebantur; anima vero spiritualis ac simplex est, ut supra ostendimus; ideoque discerpi in partes nequit; est ergo immortalis. Quam quidem immortalitatem ipsius functiones abunde demonstrant. Per has enim ostenditur, amputatis membris, ac mutato alternis annis corpore, integram et invariata animam perseverare, animam corpori præesse, atque cogitatione et voluntate inde sequente corporis, partes movere, motusque regere ac longe a corpore diversa vita vivere, quæ in ipsa cogitatione consistit. Atque hinc facile refellimus excogitatum tertio Ecclesiæ sæculo a nonnullis in Arabia hæreticis, ac iterum in Germania elapso sæculo excitatam hæresim, quæ contendit, animas in præsentis sæculo unâ cum corporibus interire, sive vitam amittere; rursus vero resurrectionis tempore simul cum iisdem corporibus ad resurrectionem redituras. Hi enim ita sentiunt, quod animam se junctam a corpore cogitare non posse opinentur. Sed consideranti animæ naturam manifestum est, separatam a corpore tum vim cogitandi, tum facultates reliquas expeditas habere. Has enim a corpore non habet; cum corpus cogitandi vim, qua destituitur, ac facultatem libere agendi tribuere non possit, nec corpus animæ necessarium

est, ut cogitandi, aliasque facultates exerceat; ad id enim sola cognoscibilis rei præsentatio necessaria est, res autem cognoscibiles menti per ideas exhiberi possunt, etsi a corpore separata sit. Et sane modus operandi per cogitationem et voluntatem ita proprius ei corpore se junctæ videtur, ut Deus, qui cogitatione ac voluntate cuncta regit et moderatur, non nisi ut mens soluta quædam, et libera segregata ab omni concretionem mortali, omnia sentiens et movens, teste Cicerone, intelligi a nobis possit.

95. Nec ullum nobis negotium facessunt Epicureorum sophismata, quibus corpoream atque mortalem animi naturam ostendere conantur, quia corpus movet, et movetur ab illo, ac corporis vicissitudines pati per proprias functiones demonstrat; qua enim ratione a corpore movetur, nisi per cognitionem? Non enim alios in se anima experitur motus, nisi cognitiones atque effectus inde sequentes, corpus vero intelligibile est, atque intelligibiles iidem sunt corporis affectiones et motus. Quid ergo prohibet, quominus substantia cogitans, quæ, quidquid intelligibile sit, cognoscere potest, a corpore, ejusque affectionibus intelligibilibus afficiatur? At, inquit, intelligere non possumus, quia id ratione fiat. Plura autem sunt, quæ fieri revera videmus, quin tamen modum intelligere valeamus, quod fiant: imo vix ulla est in systemate universi actio, quæ ita a nobis cognoscatur, ut modum, quo fiat, intelligamus. Ergo, cum exploratum nobis sit, substantiam cogitantem corpus intelligere, dubitare non possumus, quin corpus ita illam moveat, ut ipsum cognoscat, licet modum, quo id fiat, ignoremus. Rursus movet mens nostra corpus per voluntatem, non mechanico pulsu, ea scilicet ratione, qua mens suprema voluntate sua omnia regit. Quis vero dicat, ad ita rem movendam opus esse extensione atque mechanico tactu: et non sufficere intimam per cogitationem præsentiam?

96. Ad animi functiones quod spectat, quæ corporis vicissitudines imitari videntur, præsto responsio est, si animadvertamus, animam partem hominis esse, quæ per organa corporis rerum cognitiones acquirit, et corporis organis utitur, quæ sunt humanarum functionum instrumenta. Hinc enim fit, ut paulatim sibi acquirat ideas, ac, crescente homine, magis ideis abundet, et ut pro qualitate organorum corporis, modo debiliores, modo robustiores animi per hæc explicatæ functiones appareant; ut diversa invicem sunt artificis opera, dum cereo, ligneo, ferreo, ac magis minusve apto atque exquisito instrumentum utitur. Nec desunt in hujusmodi functionibus incorruptibilis animi indicia; nam plerumque videmus in debili, sene, ac infirmo, ac viribus debilitato corpore, vividiores ac expeditiores animi functiones, in robusto vero debiles, ac ita stupiditate repressas, ut vix rationis indicia præbeantur, et passim observamus, ortis ex corpore propensionibus animam voluntate obsistere.

97. Hæc veropropositu faciunt, animam nostram substantiam spirituale esse, quæ, destructo corpore, supersit, vivat, præmii atque supplicii sit capax.

98. Sed sufficiat hæc indicasse, ut constet per summa capita, Deum providentia sua hominem regere, ac leges, et religionem, etiam per usum rationis præscribere, quas spe præmiorum et metu alterius vitæ suppliciorum servare curet. Qui plura cupit, videat auct. citat. *Princip. relig. nat. et revel. Genuensem*, et alios. Interim sit.

CAPUT TERTIUM.

De utilitate, convenientia et existentia divinæ revelationis.

99. Confutavimus supra atheos, et pantheistas, atque etiam deistas, illos, qui naturalem religionem inficiantur. Alii nunc occurrunt impii viri, qui etiam deistæ et naturalistæ audiunt. Hi rationem ac religionem, quæ ratio suggerit, tanti faciunt, ut non solum inutilem Dei revelationem asserant, sed etiam sapientiæ ac summæ Dei bonitati contrariam et repugnantem. Quamobrem præcepta omnia positiva Mosaicæ atque evangelicæ legis, ac omnia, quæ divinæ revelationi referuntur accepta, veluti callidorum hominum commentum atque imposturas respuunt. Ex Anglia hujusmodi elapso sæculo prodiit, ac plures in eadem regione male feriatos homines habuit, qui, editis libris, pro viribus illam tueri conati sunt. Ac inter alios detestandam hanc hæresim propugnavit Tindal, edito anno 1738 libro, cui titulus est: *Christiana religio mundo equalis*, dominus Chubb, in opere inscripto: *Religio essentialis homini*, et auctor libri inscripti: *Lesmæurs*. Hos vero plures doctissimi viri confutarunt: ex Anglis Clarkius, Forsterus, aliique plures; ex Gallis Abbadie, et Ultevilus, et doctissimus auctor operis inscripti: *Religionis naturalis et revelatæ principia*; ex Germanis Fabricius, et alii; ex Italis vero Bernardus Maria de Rubis Dominicanus, Antonius Genuensis, et alii, quibus addimus etiam eruditissimum virum Franciscum Jacquier, qui tom. II *Instit. philosoph.*, pag. 311, controversiam hanc accurate pertractavit. Nos vero, ut clare procedamus, nonnulla prius explicare ducimus. Itaque

100. Animadvertendum 1° deistas in duplici versari errore: aiunt enim primum, rationem sine revelationis subsidio omnia agnoscere posse, quæ Deus veluti apta ad æternam salutem obtinendam media humano generi designavit; deinde naturæ hominis vires sufficientes esse, ad gratum Deo cultum, atque opera præstanda æternæ felicitatis meritoria. Hic priorem duntaxat errorem refellimus: de superni Dei auxilii necessitate ad vitam æternam consequendam dictum in tract. de Christi gratia, ubi Pelagianos Sociinianosque confutavimus: ab illa quoque controversia abstinendum duximus, quæ a Patribus pertractata olim fuit, et agitari universim solet in scholis, scilicet, « num homo aliquando potuerit ac etiam

nunc possit solo naturalis religionis usu æternam consequi salutem, dum nil ei de revelatione constet. » De hac enim agendum erit, ubi de christianæ fidei necessitate disseretur.

101. Animadvertendum 2° duplicis esse generis divina intelligibilia, ut optime advertit sanctus Thomas; quædam enim humanæ rationi pervia sunt; quædam vero humanæ rationis vires omnino excedunt. Humanæ rationi pervia sunt intelligibilia, quorum cognitio sumitur ex ipsis creatis mentibus et rebus sensibilibus; hæc enim unice via potest mens nostra ad divinarum perfectionum cognitionem assurgere, Dei autem perfectiones, quæ nullam cum nostris mentibus ac sensibilibus rebus connexionem habent, inditas mentibus nostris vires omnino excedunt. Cum Deus omnes perfectiones possibiles habeat, perspicuum est plures sibi vindicare perfectiones, quas limitata mens nostra attingere non valeat. Imo ipsa Dei natura, et ejus attributa, cujusmodi sunt in se, creatæ mentis vires omnino superant; cum ex iis, quæ facta sunt, manifestari, ut sunt in se ipsis, non possint. Quis deinde profunda Dei arcana, divinæ voluntatis decreta, ac bona, per hæc justis hominibus præparata, ex creaturarum consideratione agnoscat? Hæc adeo clara sunt, ut a deistis in controversiam revocari non possint. Inquirendum ergo primo loco erit, « num divinam sapientiam, et bonitatem, ac summam Dei erga homines beneficentiam deceat, nonnullæ ex iis perfectionibus hominibus revelare? »

102. Animadvertendum 3°, si stabilietur, Deum esse mundi conditorem ac rectorem sapientissimum et potentissimum, dubitari non posse, quin vel sonos articulatos in aere producere, aut motus in organo auditus excitare, aut signa quædam alia homini conspicienda præbere possit, aut imprimere perceptiones in anima, ut hisce modis hominibus innotescat, quæ Deus revelare ipsis velit. Cum enim perspicuum sit, nullam contradictionem involvere factam superius recensitis modis divinarum perfectionum manifestationem, evidens quoque est, Dei revelationem hoc sensu impossibilem non esse; quod vel ipsi deistæ fatentur. Neque enim de revelationis possibilitate adversus Spinosam et pantheistas primam rerum causam astruentes materiam necessario operantem, instituenda controversia est; nam ita inepti ac ridiculi essemus, perinde ac illi, qui de miraculis adversus Spinosam scribunt; probandum enim adversus istos est, Deum summum existere, qui libere mundum condiderit, ac præscriptis a se legibus regat; ex quo clare sequitur, posse arbitrio suo naturæ leges immutare, ac supra easdem agere. Deistæ itaque, quos refellimus, posse Deum libertate sua quidquid velit hominibus manifestare, fatentur; sed negant id convenire summæ ipsius bonitati atque sapientiæ, et revelationem Deo impossibilem putant, quemadmodum impossibile ei est innocen-

tem perdere. Deus enim non potest agere, quin agendo se infinite sapientem præbeat; hac autem ratione agendo, nil superflui velle potest, alioquin sapienter non ageret, et si bonum exhibere se velit, nil potest ab homine exigere præter id quod, attenta rerum convenientia, atque fine, ratio ipsi concessa agendum vel omittendum suggerat. Si vero alia ratione ageret, nil homini præter Dei arbitrium appareret; Deus ergo instar tyranni exhiberetur, qui solam potentiam et arbitrium ostenderet. En putidum deistarum commentum! Nos vero sequentibus propositionibus delebimus.

Propositio I.

Dei sapientiam, bonitatem ac summam erga homines beneficentiam quam maxime decet nonnulla hominibus revelare et præcipere, quæ humanæ rationis vires attingere propria virtute nequeant.

(103. Dem. Maxime decet Dei sapientiam, bonitatem atque beneficentiam ea hominibus ostendere, quæ hominis desiderium in incommutabile, ac sublimius bonum inclinet; quæ vividius per delectationem sensibilibus ad virtutem et honestatem perducant; quæ veriorum Dei cognitionem ingerant, quæque opinionem in hominibus firment, quæ divinam deceat infinitam excellentiam. Quis enim dedecere fingat infinitam Dei bonitatem et sapientiam bonum illud hominibus ostendere, cuius unice possessione beati esse possint; ea manifestare quæ valida sint ad virtutem incitamenta; quæque veriorum Dei cognitionem suppeditent, atque eam de Deo opinionem excitent quæ aptissima sit ad infinitam illius excellentiam concipiendam? At manifestando Deus suas perfectiones, quæ mentis nostræ vires excedant, et ostendendo in horum unica visione atque fruitione inditum nobis beatitudinis desiderium expleri posse, desiderium hominis ad altius bonum assurgit, quam quod experiri in hac vita possit humana fragilitas; homines a sensibilibus delectationibus vividius moventur ad excolendam virtutem, quia agnoscunt esse alia bona iis sensibilibus longe meliora, quorum gustu multo suavius delectantur, qui vacant activis vel contemplativis virtutibus; veriorum etiam habent Dei cognitionem, quia tunc solum vere Deum cognoscimus, quando ipsum esse credimus supra id omnem, quod de Deo cogitari ab homine possibile est, cum sane naturalem hominis cognitionem divina substantia excedat; denique ex harum perfectionum manifestatione firmatur in homine opinio, quæ divinam deceat infinitam excellentiam, ut perspicuum est. Hæc ex S. Thoma deprompsimus, lib. 1 *Contra gentes*, cap. 5. Accedit etiam, ut inquit idem S. Doctor, « præsumptionis repressio, quæ est mater erroris. Sunt enim quidam tantum de suo ingenio præsumentes, ut totam naturam divinam se reputent suo intellectu posse metiri: æstimantes scilicet, totum esse verum, quod eis videtur, et falsum, quod eis non videtur. Ut ergo ab hac præsum-

ptione humanus animus liberatus ad modestam veritatis inquisitionem perveniat, necessarium, vel conveniens et utile fuit homini proponi quædam divinitus, quæ omnino intellectum ejus excederent. Quid? Quod rerum nobilissimarum cognitio, quantumcunque imperfecta, maximam perfectionem animæ confert: unde quamvis ea, quæ supra rationem sunt, ratio humana plane capere non possit: tamen multum sibi perfectionis acquirat, si saltem eadem qualitercunque teneat fide. » Hæc ex S. Thoma afferre placuit, ut inde appareat, luculentissimis argumentis fuisse ab Angelico doctore hæresim hanc, antequam nasceretur, confutatam.

(104. Rursus. Dei consilia circa hominis conditionem, sive præsentem, sive præteritam, sive futuram, humanæ rationis vires excedunt; nam ex iis, quæ rationi humanæ observantur, argumentari non possumus, qua ratione, quibusque exornatis dotibus conditus homo initio a Deo fuerit; num hominum vitio deterior, ac Deo ingrata evaserit humana natura; qua denique ratione reconciliari Deo oporteat, si per peccatum concitaverit Dei in se iram. Ad præsentem conditionem quod spectat, ex iis, quæ agnoscimus, nil est, quod Dei consilia demonstret, circa apta media ad expianda peccata et ad pœnas declinandas, quibus per culpam obnoxii evadimus; et circa cultum externum, qui Deo gratus sit. Denique non potest ratio nostra assequi, quæ Dei consilia sint circa præmia et supplicia vitæ futuræ; in quo hæc consistat, et num nostris viribus sufficientes simus, aut ipsius indigeamus ope, ut bona hæc mereamur; quo denique modo postquam per peccata pœnis etiam vitæ futuræ obnoxii fuimus, ab his subeundis pœnis liberari possimus. Hæc sane rationis usu ex nostri, rerumque contingentium consideratione assequi non possumus; et aliunde constat, hominem quemque scire hæc eadem cupere; atque hujusmodi scientiam necessariam esse, tum ad hujusmodi hominibus desiderium explendum; tum, ut homo propriam cognitionem et vires agnoscat; tum, ut proprius ei finis sit cognitus; tum denique, ut præmia et supplicia parata sciat, et certa illa media, quæ tutam viam ostendant ad declinanda supplicia et æterna præmia comparanda. Decet vero Dei bonitatem, atque sapientiam hæc hominibus revelare, imo necessarium videtur, ut Dei bonitas, atque sapientia in ea, quam de homine gerit, cura resplendeat; quis enim infinita sapientia regi hominem credat, si ignoret, num a prima conditione homines propria culpa exciderint; quinam sit ultimus eorum finis, ac apta ad illum consequendum media: qua ratione post peccatum reconciliari debeat; num mediatore indigeat, ut Deus injuria provocatus placetur, atque alia id generis ad tutam demonstrandam æternæ salutis viam necessaria?

(105. Denique positiva præcepta, quæ scilicet in rerum naturis iudata non sint, ejusmodi sunt præcepta moralia, quæ indifferentia, aut præcipiant, aut vetent, Dei

sapientiam et bonitatem neutiquam dedecent; nam hæc vel ad uniformitatem, ordinem et decentiam spectant externi divini cultus, ejusmodi sunt cæremoniæ sacræ; vel ea præcipiunt, quæ plurimum possunt ad fovendos internos religionis sensus, et promovendam virtutem, et ea vetant, quibus plerumque homines abutuntur, ejusmodi sunt pleraque Judæis, Christianisque indicta præcepta; vel denique in memoriam revocata collata a Deo beneficia, et factas promissiones, quo spectare possunt etiam sacramenta. Decet vero quammaxime divinam sapientiam ea hominibus præscribere, quibus uniformis externus cultus constet, atque decentia, et ordo in ipso habeatur, præsertim cum externus cultus haud facile ab hominibus convenienter ordinari possit, et, si hominum committeretur arbitrio, tot ritus essent, quot homines, et dissidia inter homines circa proprii ritus præstantiam orirentur, quæ illius violandæ charitatis occasionem præberent, quam exercere per actus religionis tenentur. Decet præterea divinam sapientiam ea homini præcipere, quæ ad religionis sensus fovendos, ad virtutis exercitium, et majus Deo conciliandum obsequium plurimum valeant; huc enim morale ipsius in hominem imperium tendit. Ergo si paterfamilias sapienter ea prohibet filio, quibus eum ab usum noverit, ac ea præcipit, quibus filius perfici magis possit; cur hæc auctoritate divinam sapientiam privabimus? Præsertim cum memoria beneficiorum ac divinarum promissionum, quæ divinis plerisque præceptis excitatur, validissima sint adversus vitia præsidia, et ad virtutem incitamenta; ac positiva hujusmodi præcepta plurimum possint ad imprimendum animis nostris vividum divinæ auctoritatis sensum. Ex quo apparet, non solum in statu naturæ hominis lapsæ, sed etiam in statu innocentie convenientem fuisse divinam revelationem.

(106. Plura opponunt: primum, revelationem eorum, quæ ratio assequi nequit, inutilem esse, cum sine hac revelatione præsto homini sint necessaria præcepta ad rite vitam, religionemque instituendam. Deinde Deum in agendo necessario sequi æternum rerum ordinem, a quo nequit divina sapientia deflectere; ordo vero hujusmodi quædam natura bona esse et jubenda; quædam vero mala ac prohibenda; alia denique indifferentia demonstrat, scilicet, nec jubenda, nec prohibenda. Si ergo Deus positiva homini præcepta imponeret, non hunc sequeretur ordinem, sed arbitrarie et tyrannice ageret; nullum quippe ei, nisi imperandi motivum esset; quod quidem quammaxime Dei bonitatem, sapientiam et justitiam decet. Denique per positiva præcepta hominum felicitatem minui, cum eorum naturalis libertas cohibeatur, in qua magna ex parte eorum felicitas sita est, ac majori peccandi periculo exponantur. Addunt etiam, præcepta hujusmodi a vera virtute homines avocare, cum a præceptis naturalibus eosdem retrahant; atque superstitioni obnoxios

efficere, et ad superstitionem per externas cæremonias inclinare.

(107. Resp. et ad primum aio, humano generi rationem non sufficere, ut deistæ opinantur, quemadmodum in sequenti propositione ostendemus. Rursus eadem ratione nos intelligimus, Deum incomprehensibilem hominibus esse, ac plures in se perfectiones complecti, quas ratione attingere non possumus, sicuti cognita esse non possunt Dei circa nostram conditionem consilia, quæ tamen scire natura ipsa impellente cupimus, ac plurimum interest; atque hinc ex nostræ et divinæ naturæ consideratione eruiamus, Dei bonitatem atque sapientiam decere, ut ea nobis per revelationem ostendantur, quæ necessaria esse cognoscimus, cum ut tula nobis ad salutem via pateat, tum ut veriorum, firmioremque de divina excellentia opinionem habeamus.

(108. Ad secundum: triplici modo potest aliquis arbitrarie agere. Primo, dum agit contra æternum rerum ordinem: quo sensu princeps arbitrarie agit, dum contra jus aliquid imperat. II. Dum inconsiderate, et sine consilio agit. Fatemur autem, duplici hæc ratione Deum agere non posse. III. Arbitrarie agere idem est ac propria sui arbitrii determinatione agere, dum rerum naturæ regulæ esse nequeant; ut ex. gr. si ex duobus mediis ad finem obtinendum æque aptis, unum præ altero arbitrarie eligamus. Hoc solo consensu arbitrarie Deum agere contendimus, atque arbitrio se determinasse ad creandum mundum, et ad ea disponenda, quibus res in suos fines dirigantur. Cum vero res indifferentes, juxta divinum per rationem præscriptum, conferre plurimum possint ad exercitationem virtutis, ad fovendos pietatis sensus, ad decentiam et uniformitatem cultus externi, et ad conservandam susceptorum beneficiorum memoriam, ejusmodi e. g. fuit Sabbaticus cultus in memoriam creationis rerum, quis arbitrarie Deum agere fingat, si res indifferentes hujusmodi ob fines præcipiat? Accedit etiam, hujusmodi præcepta nova incitamenta esse ad illarum virtutum exercitium, quas naturalis religio imperat.

(109. Ad tertium; facile patet, positiva præcepta coercendo hominum licentiam, non minuere, sed potius augere eorum felicitatem; hæc enim nova virtutum adjumenta sunt, ac mirifice provocant commoda, et veras utilitates hominum; cum bonum promoveant, in quo felicitas hominum consistit: ac licentiam illam cohibeant, quæ vitiorum, et miseriæ mater est. Nec in deteriori conditione homines ponuntur per positiva præcepta, tum quia nova hæc suppeditant virtutis incitamenta, ex quibus plures hominibus utilitates accedere possunt; tum etiam, quia si novis peccatis locus est, est etiam novo merito locus, ac majori præmio, ut adimpleantur. Neque dici potest, positiva præcepta a puriori cultu homines avocare, et ad superstitionem inclinare; nam præceptis hujusmodi verus ac purus Dei cultus præscribitur, et ea vetantur, quæ ad super-